

א. מבוא

במדינה דמוקרטית אמצעי התקשורת אמורים להבטיח מידע מגוון, אמין ובלתי תלוי, והאזרחים אמורים ליהנות מ"שוק חופשי" של רעיונות ומנגישות למגוון רחב של מידע ופרשנות במסגרת שיח ציבורי פתוח וביקורתי. שיח זה מעניק הזדמנויות ממשיות להבעת ביקורת ומחאה ולהצעת חלופות לפעולה בהתאם לאמונותיהן ולערכיהן של הקבוצות המכוונות את המרקם החברתי. האזרחים זכאים לייצוג הולם במרחב הציבורי, שאמצעי תקשורת הם נדבך מרכזי בו. במשטר דמוקרטי, שאחת מהגדרותיו המרכזיות היא "שלטון הרוב האמור לשמור על זכויותיו של המיעוט", ייצוג הולם של קבוצות מיעוטים באמצעי התקשורת חיוני במיוחד. בדיקת ייצוג זהותן של קבוצות מיעוט – כקבוצות עובדים הנאבקות למימוש האינטרסים שלהן באמצעות שביתה – משמשת דרך יעילה לבחון עד כמה ממלאים אמצעי התקשורת את תפקידם.

המציאות החברתית-פוליטית מקיימת יחסי גומלין עם המציאות הסמלית שהמדיה היא חלק מרכזי בה. המציאות הסמלית מבנה את המציאות החברתית-פוליטית באמצעות הצגה ומסגור של דימויים שונים אגב עריכתם והבנייתם במרחב הציבורי. לכן, כאשר התקשורת מסקרת התרחשויות במציאות היא אינה מציגה לפנינו עובדות ניטרליות, כלומר מידע נטול פניות. הצגת המציאות בתקשורת היא תוצאה של מאבק בלתי פוסק על משמעות האירועים ועל תבניות ההצגה שלהם, שחלקן הופכות למרכזיות בעוד שאחרות נדחקות לשוליים (Hall 1977). כל סיפור בתקשורת מבוסס על מסגור של מידע: התקשורת יוצרת סיפור עלילה על אודות ההתרחשויות, והוא מעניק להן משמעות ייחודית וגורם לקהל להתייחס לסיפור באופנים מסוימים. מסגור ההתרחשויות לסיפור בתקשורת משמעותו "בחירת היבטים מסוימים של המציאות כפי שאנו תופסים אותה והפיכתם למרכזיים באופן המגדיר את הבעיה, מעניק פרשנות סיבתית, הערכה מוסרית או המלצות לטיפול" (Entman 1993, 53). באותה רוח כותב טוד גיטלין שמסגרות תקשורת (media frames) הן "תבניות של הכרה, פרשנות, מיון, הדגשה והדרה שבאמצעותן העוסקים ביצירת מציאות סמלית מארגנים באופן שגרתי את השיח המילולי והחזותי" (Gitlin 1980, 7). מסגור הדיווח בתקשורת קובע מיהם ה"גיבורים" ומיהם ה"נבלים" באירועים המתוארים, הוא מגדיר אילו התרחשויות תיחשבה מזיקות לחברה ואילו מועילות לה ומתן הדרכים הרצויות לפתרון בעיות וקונפליקטים. המסגור גם קובע את גבולות השיח הציבורי הלגיטימי – אילו סיפורים ראויים ואילו סיפורים אינם ראויים לסיקור.

1. סיקור שביתות וסכסוכי עבודה

מחקרים שבחנו את אופן פעולתם של אמצעי התקשורת מורים שהסיקור בתקשורת רחוק מהאידיאל הדמוקרטי מכמה טעמים: ריכוז הבעלויות על כלי תקשורת בידי מספר הולך ומצטמצם של בעלי הון;¹ היחלשות מעמד העיתונאים – תהליך שהפך אותם לעצמאיים פחות ולתלויים יותר באינטרסים הכלכליים והפוליטיים של הבעלים; צמצום השיח הדמוקרטי;

¹ ראו McChesney 1999; Bagdikian 2004; Baker 2007.

צמצום ניכר בדיווחי חדשות, בשל העובדה שעבור תאגידי התקשורת הבינלאומיים השיקול המכריע בקביעת התכנים הוא השורה התחתונה במאזן הכספי (Miller 2001).

זאת ועוד, השיח הכלכלי והחברתי בתקשורת ממעט לעסוק בשאלות של צדק חברתי; הוא אינו מייצג את האינטרסים של קבוצות מיעוט וקבוצות עובדים ונותן עדיפות לייצוג האינטרסים של אליטות כלכליות ופוליטיות.² בדרך כלל סיקור עולמם של העובדים שולי ומצומצם. כלי תקשורת אינם נוהגים כבעבר להעסיק כתבים מיוחדים לסיקור שוק העבודה ויחסי העבודה, ומידע חדשותי על עולם זה מופיע בדרך כלל במוספי כלכלה. מוספים אלו מתרכזים בפעילותם של מנהלים ובעלי הון ומתעניינים בסדר היום של תאגידי כלכליים (Martin 2003). בעמודי החדשות ובמדורי הכלכלה הסקירה של פעולות מחאה של עובדים ושלביות בדרך כלל שלילית (Kendall 2005), והיא הופכת לשלילית במיוחד כאשר ארגוני עובדים מצליחים להיות כוח מיקוח משמעותי במשא ומתן עם המעבידים (Puette 1992).

הטייתו של הסיקור בתקשורת באה לידי ביטוי בולט בסיקורם של מאבקי עובדים. בסיקור זה אפשר להבחין בכמה תבניות קבועות של מסגור המכוננות את הסיפורים על יחסי עבודה ושבתות. להלן תבניות המסגור השכיחות בסיקור שבתות בתקשורת, כפי שהן מתוארות בספרות המחקרית:³

- העובדים כמעט אינם זוכים לייצוג משמעותי. כאשר הם מיוצגים, מדובר בדרך כלל בסיקור קצר שאינו להם מאפשר להשמיע בהרחבה את קולם ולספר על תנאי עבודתם ועל מצבם החברתי והכלכלי.
- הגורם המרכזי להופעתם של עובדים בתקשורת הוא התרחשותן של שבתות. ככל שמשך השביתה מתארך, מעורבים בה עובדים רבים יותר והשפעתה על המשק ניכרת יותר. כך הופך הסיקור לשלילי יותר, ונד בבד הולכת וקטנה התמיכה הציבורית בשובתים.
- התקשורת מתייחסת לסכסוך בין העובדים למעביד אך ורק בהקשר המידי של השביתה הנסקרת. היא אינה מספקת תיאור היסטורי מפורט ומדויק של היחסים בין המעביד לעובדים, תיאור שנדרש להבנת העילות לסכסוך העבודה ולפרוץ השביתה.
- התקשורת מתעלמת ממאבקי הכוח המעמדיים ומרציונל הסכסוך שבין בעלי ההון לבין העובדים. לעתים קרובות מוצגים סכסוכי עבודה בתור סכסוכים אירציונליים או אינטרסנטיים שהיו נפתרים אילו העובדים היו מוכנים לשבת ולדון בתום לב על הנושאים הנתונים במחלוקת. לפיכך, פעמים רבות משתמשת התקשורת בסטראוטיפים שעל פיהם ארגוני העובדים והעובדים הם "פראיים", "בטלנים", "לא יצרניים", "עריצים" ו"תאבי בצע".
- הדיווח מדגיש את נזקי השביתה הנגרמים למשק ולצרכנים. העובדים מצטיירים בתור אנשים ציניים האדישים למצוקה ולנזקים שצעדי המחאה שלהם גורמים לכלל הציבור.

---

² וולספלד 2006; טורין (בהכנה); Kendall 2005; Puette 1992; Herman and Chomsky 1988.
³ ראו למשל Parenti 1986; Puette 1992; Schmidt 1993; Philo 1995; Erickson and Mitchell 1996; Kumar 2001; Martin 2003; Kendall 2005.

- הדיווח אינו בוחן את משמעות קבלת הדרישות והתנאים של המעבידים עבור העובדים: כיצד ישפיע הדבר על רמת החיים ועל הביטחון התעסוקתי שלהם, על משפחותיהם ועל הקהילה שבה הם מתגוררים.
- התקשורת מאמצת תפיסת עולם כלכלית המניחה כי מי שמניע את הכלכלה הם בעלי ההון – מנהלים ויזמים מוכשרים, רציונליים ויצירתיים – ואילו לעובדים אין תרומה משמעותית לצמיחה הכלכלית.
- התפיסה הרווחת בתקשורת היא ששביתות פוגעות במהלך החיים הרגיל והיצרני של הכלכלה.
- הסיקור מתייחס למדינה ולגופים המרכיבים אותה כאל גופים ניטרליים שדאגתם היחידה היא האינטרס הציבורי.
- התקשורת שעוסקת בענייני כלכלה עוינת פעולה קולקטיבית של עובדים, צרכנים ואזרחים. פעולות של הבעת חוסר שביעות רצון ומחאה זוכות לגיטימציה אך ורק כאשר הן מתבצעות ברמת הפרט.
- התקשורת מדווחת בהרחבה על תנאי העבודה של העובדים ועל ההטבות הרבות שהם זוכים להן, אך נמנעת מלדווח על משכורות, בonusים, משיכת דיווידנדים ו"מצנחי זהב" של המנהלים. הדיווח גם מדגיש בדרך כלל את "ההכרח בפיטורים כואבים כדי להציל את המפעל".
- מקום העבודה, על פי הדיווחים השגרתיים, הוא ביטוי לעיקרון המריטוקרטי – עקרון המצוינות. על פי נוסחה אחת של עיקרון זה, אנשים טובים ומוכשרים מטפסים בסולם התעסוקה ובסולם השכר וזוכים לתגמולים משום שהם ראויים להם. לעומת זאת מי שנמצאים בתחתית הסולם החברתי והכלכלי כנראה אינם מוכשרים דיים או שאינם מתאמצים דיים.
- מקום התעסוקה נתפס בתקשורת כמוצר צריכה. אם אדם אינו מרוצה ממקום עבודתו, עומדת לפניו האפשרות לבחור מקום עבודה אחר, אך שביתה אינה האמצעי הראוי להבעת חוסר שביעות רצון של העובדים ממקום עבודתם.

גם השפה המשמשת לתיאור שביתות בתקשורת מוטה לטובת המעסיקים. פיטורי עובדים מוגדרים "תהליכי הבראה" כלכליים ההכרחיים ליצירתו של "שוק עבודה גמיש" שיגביר את התחרותיות הכלכלית. דרישות העובדים מכונות "איומים" ו"תביעות", ואילו פעולותיהם של מנהלי המפעלים מכונות "הצעות". שמות העצם והפעלים המתארים את פעולות העובדים נוטים להיות שליליים, ואילו שמות עצם ופעלים המתארים את פעולותיהם ועמדותיהם של המעסיקים נוטים להיות חיוביים (דהאן 2004; Philo 1995). השפה החזותית המאפיינת את דיווחי החדשות העוסקים בשביתות מציגה את נציגי המעסיקים במשרדיהם כדוברים רציונליים ורגועים המדברים ישירות למצלמה, ואילו נציגי העובדים מוצגים בסביבה כאוטית ורועשת, בהפגנות או בפעולות מחאה, ורק לעתים נדירות הם זוכים להתראיין פנים אל פנים (Martin 2003).

2. הממד האתני של הסיקור בתקשורת

מלבד המסגור המציג את היחסים המעמדיים, המשפטיים והכלכליים בין השחקנים השונים – עובדים, מעבידים, צרכנים, פוליטיקאים והציבור הכללי – הסיקור בתקשורת ממסגר גם את זהותם של הצדדים בסכסוך. למשל, מחקרים על ייצוג קבוצות אתניות בתקשורת האמריקנית מראים שקבוצות מיעוט כאפרו-אמריקנים, היספנים וילידים-אמריקנים נעדרות כמעט לחלוטין מהמציאות התקשורתית, וכאשר הן זוכות לייצוג, הוא לעתים קרובות סטראוטיפי ומחזק את דימוין השלילי בחברה (LeVine and Campell 1972; Lemish 2000).

לכאורה, בזירת יחסי עבודה שאלות מעמדיות קודמות לשאלות אתניות, אך ההיסטוריה של התהוות האי-שוויון המעמדי בישראל קשורה הדוקות לזהותם האתנית של בני המעמדות השונים (סבירסקי וברנשטיין 1993), ומתאם זה נשמר עד ימינו אלה (כהן 2006). לכן חשוב לבדוק את יחסם של אמצעי התקשורת לזהותם הייחודית של הצדדים בשביתה, ובתוך כך נדרשת התייחסות לאופן מסגור הזהויות האתניות ולא רק המעמדיות של הקבוצות השובתות.

אשר לייצוגם של מזרחים בשיח הישראלי החוץ-תקשורתי, הדיון התיאורטי מצביע על הכחשת זהותם האתנית בשיח הפנים-יהודי באמצעות ביטולה של הקטגוריה האתנית והטמעתה לתוך שיח מעמדי.⁴ אורנה ששון-לוי עומדת על כך שהאפיון המרכזי של "אשכנזיות" כיום הוא היותה קבוצה לא מסומנת המזוהה עם ישראליות ואוניברסליות, ולכן לכאורה היא קבוצה שקופה, חסרת זהות אתנית (ששון-לוי 2008). אפשר לנתח את השיח ההגמוני בישראל כשיח המדבר בשני קולות: הקול האחד מבקש להכחיש, ובתוך כך גם להשתיק דיון על הבדלים אתניים המאיימים על ההומוגניות של הלאום היהודי, והקול האחר יוצר מדרג היררכי סמוי שבראשו האשכנזים, ומציג את האירופי כייצוג האידיאלי, הבכיר והרשמי של ישראל (ששון-לוי 2006). את הקטגוריות "מזרחיות" ו"אשכנזיות" כפי שהתפתחו בשיח הישראלי ההגמוני אין לראות כקטגוריות המבטלות זו את זו, אלא כסוג של תודעה מפוצלת בין המסמנים המזרחיים התרבותיים שמוטמעים לתוך הקטגוריה המעמדית, לבין המסמנים האשכנזיים, השקופים לכאורה, שמקנים זכויות יתר מעמדיות, תרבותיות וסמליות. המפגש בין שתי התודעות יוצר פיצול תרבותי ופוליטי שמאפשר כינונם של גבולות סמליים בתוך החברה היהודית (שנהב 2003).

ענת פירסט ואלי אברהם, העוסקים בגיוון התרבותי בתקשורת הישראלית, טוענים שייצוג המיעוטים וקבוצות לא הגמוניות בטלוויזיה לוקה בהכחדה כמותית ואיכותנית כאחד (פירסט ואברהם 2007). פירושה של ההכחדה הכמותית הוא היעדר ייצוג של מיעוטים בתקשורת: ערבים, עולים וחרדים כמעט אינם מופיעים על המרקע, ונוכחותם של נשים ומזרחים דלה יחסית. החוקרים מצביעים גם על אופי הנראות של מיעוטים ש"התמזל מזלם" – מי שעוברים את הסף ומגיעים אל המרקע המיוחל. אולם כאמור ייצוג קבוצות אלו בתקשורת לוקה גם בהכחדה איכותנית, כלומר הוא משעתק ומבליט את נחיתותם במערך יחסי הכוחות בחברה. בדרך כלל ה"אחרים" הישראלים מופיעים בהקשרים של הפרות סדר, והדבר מחזק את דימוים השלילי. כמו כן, כלי התקשורת אינם מציגים את חברי הקבוצה כסובייקטים פעילים ומשפיעים, אלא כאובייקטים פסיביים חסרי שם, תפקיד ומעמד. כאשר מיוחסים לחברי קבוצות המיעוט

⁴ ראו Martin 2003; Kendall 2005.

מאפיינים ייחודיים, לרוב מדובר במאפיינים שליליים – הם מוצגים בתור אלימים, חריגים, פרובוקטיביים וכדומה – ואילו אופן הצגתה של קבוצת הרוב שקוף וניטרלי.

בחדשות ובתוכניות האקטואליה, שבהן בדרך כלל מסוקרות שבתות, ההכחדה הכמותית והאיכותנית חמורה יותר יחסית לתוכניות אחרות (תוכניות אירוח, דרמה, שעשועונים וכדומה). מצב זה נובע לדעת פירסט ואברהם (2004) מכמה סיבות: יצרני הדיווחים בתקשורת נוטים להגדיר אירועים המתרחשים במוקדי העוצמה והכוח בתור אירועים חשובים מבחינה חדשותית, בניגוד לאירועים המתרחשים בשוליים. סיבה נוספת קשורה ליחסי התלות שבין התקשורת לבין מקורות המידע שלה, הנטועים עמוק בגופים הממסדיים למיניהם ומשפיעים על סדר יומה. הצגה זו של קבוצות מיעוט קשורה גם לאופן שבו יצרני הדיווחים בתקשורת תופסים ומגדירים את ציפיותיו, העדפותיו ותגובותיו של הקהל. בדרך כלל קהל היעד של התקשורת הוא הקבוצה הדומיננטית בחברה ולא הקבוצות האחרות. סיבה אחרונה לאופן ייצוגן של קבוצות המיעוט קשורה לזהותם האתנית, הלאומית, הדתית והמגדרית של אנשי התקשורת. הללו קרובים לנושאים ולאירועים הקשורים לחברי קבוצתם, ורחוקים מעניינים הקשורים לקבוצות אחרות. בהיעדר מודעות ורגישויות מיוחדות למעמדם של מיעוטים בחברה, התקשורת נוטה לייצגם מבעד לדעות קדומות ולסטראוטיפים שהם נחלת קבוצת הרוב, שאלה כאמור שייכים המסקרים. פירסט ואברהם מצאו כי רוב המנחים והכתבים בחדשות ובתוכניות אקטואליה הם גברים (66%), יהודים (99%), חילונים (99%), אשכנזים (73% שזוהו) וותיקים (100%), ומסקנתם היא שבמצב כזה לא נותר למעשה מקום לנציגי הקבוצות האחרות על המרקע (פירסט ואברהם 2007).

מסקנות דומות עולות ממחקרו של יהודה בר-לב, הבוחן את ייצוגן של קבוצות שונות בחברה הישראלית בשידור הציבורי בטלוויזיה (בר-לב 2007). מניתוח 670 דמויות שהופיעו על המסך עולה ש-94% היו יהודים ותיקים, 79.4% גברים, 81% חילונים ו-47% זוהו כאשכנזים. המחקר מראה שהקבוצה שזכתה לייצוג הנכבד ביותר בסיקור בערוץ הציבורי היא גברים יהודים ותיקים ואשכנזים. מניתוח מאפייני הדמויות עולה ש-70% מהאשכנזים הוצגו כמשכילים לעומת 35% מהמזרחים. לעומת זאת 12% מהמזרחים הוצגו כחסרי כל השכלה. ב-53% מהמקרים השכלתם של המזרחים אינה ברורה. 9.5% מדמויות המזרחים שהוצגו על מסך השידור הציבורי היו אנשי "צווארון כחול" ופועלי ניקיון. הנושאים שבהם זכו האשכנזים לייצוג בולט היו פוליטיקה פנימית, פוליטיקה בינלאומית, איכות חיים חיובית או שלילית וסיפורים אנושיים מעניינים. לעומת זאת ייצוגם של המזרחים בלט בנושאי פשע ואלימות (23.4% מהמזרחים לעומת 10% מהאשכנזים), ועוני ומצוקה (11% מהמזרחים לעומת 1.5% מהאשכנזים).

מעמדם החברתי והכלכלי של הצדדים בסכסוך העבודה ובשביתות זוכה למקום מרכזי ולייצוג מפורש רחב יחסית בתקשורת, אך זהותם האתנית, הלאומית והמגדרית נתפסת כלא רלוונטית לכאורה לאירוע המדווח, ולכן זהות זו אינה מיוצגת בדרך כלל. ואולם לא נכון לומר שהתקשורת מתעלמת מזהותם של הצדדים, שכן היא מייצגת ומבנה אותה באופן לא מפורש באמצעות מנגנוני מסגור למיניהם.

מחקר זה בוחן שובתים השייכים לקבוצות אתניות ומעמדיות שונות: רוב חברי סגל המרצים הבכירים באוניברסיטאות הם אשכנזים (בלכמן 2008), ורוב השובתים פועלי הנמלים והעובדים הארעיים ברשות שדות התעופה הם מזרחים. מכאן שישנה חשיבות רבה לניתוח

השביתות לא רק מההיבט המעמדי – מתוך הבחנה בין עובדי "הצווארון הלבן" לבין עובדי "הצווארון הכחול" – אלא גם מההיבט של בחינת המתאם בין מעמד העובדים לזהותם האתנית.

3. המדינה בתפקיד בעלים ומעביד

מאפיין מרכזי וייחודי של השביתות הנבחנות במחקר הוא שהמעבידים אינם תאגידיים כלכליים או בעלי הון פרטיים, אלא המדינה: בשביתת עובדי הנמלים, שר האוצר, הממשלה והכנסת הם שיזמו באמצעות חקיקה את הרפורמה בנמלים שהיתה עלת הסכסוך; בשביתת המרצים הבכירים באוניברסיטאות, המדינה היא המעסיק הישיר של הסגל הבכיר, ועילת הסכסוך בין הצדדים – הממונה על השכר באוצר מכאן ונציגי ארגוני העובדים מכאן – היתה מחלוקת על תוספות שכר למרצים בשל שחיקת שכרם; ואילו בשביתת העובדים הארעיים, המעסיק הוא רשות שדות התעופה (רשות ממשלתית), ועילת השביתה היתה כוונת הרשות שלא לחדש את חוזה העבודה של העובדים הארעיים ולפטורם.

בסכסוכי העבודה בנמלים וברשות שדות התעופה הסיבות הישירות לסכסוך לא היו העילות המסורתיות המאפיינות סכסוכי עובדים ומעבידים, כלומר אי-הסכמה על תנאי שכר ותנאי עבודה; בסכסוך העבודה בנמלי הים המדינה אף היתה מוכנה להעניק לעובדים מענקים כספיים מיוחדים כדי שיסכימו לשינויים הארגוניים שניסתה לקדם. בשביתות אלו נבע העימות מרצונה של המדינה לבצע שינויים מבניים משמעותיים במשק הישראלי: לקדם הפרטה של נכסים ציבוריים וליצור שינויים בשוק העבודה. מטרת השינויים האלה היתה לצמצם את מספר העובדים הזוכים למעמד של קביעות ולסל זכויות רחב ולהחליפם בעובדים המועסקים באמצעות צד שלישי – חברות כוח אדם או קבלני שירותים. צעד זה נועד להביא להקטנת מספר העובדים במגזר הציבורי, לצמצום עלויות העבודה ולהבטחת גמישות ניהולית למעסיק. סכסוכי העבודה הללו קשורים אפוא לאידיאולוגיה ניאאו-ליברלית כלכלית וחברתית רחבה יותר שהמדינה קידמה בנחישות רבה באותן שנים. לכן, בניתוח סיקור השביתות בתקשורת בחנו לא רק כיצד סיקרה התקשורת את הצדדים לסכסוך, אלא גם כיצד היא התייחסה לעילות הסכסוך, שנגעו כאמור למחלוקות אידיאולוגיות, כלכליות וחברתיות עמוקות כגון מעורבותה של המדינה בחיי הכלכלה, הפרטת נכסים ציבוריים, מעמדה של העבודה המאורגנת, זכויות חברתיות ואופי יחסי העבודה במשק.

4. השביתות: רקע אידיאולוגי וכלכלי

בספטמבר 2001 החלה ממשלת ישראל בראשות אריאל שרון בסדרה של צעדים ותוכניות כלכליות שבמרכזם קיצוצים גדולים בתקציבי השירותים החברתיים, פגיעה ברשת הביטחון הסוציאלי, הפחתה בשכר העובדים בשירותים הציבוריים והחלת שינויים מרחיקי לכת בהסדרי הפנסיה. לטענת הממשלה, צעדים אלו היו הכרחיים לחילוץ המשק הישראלי מהמיתון הכלכלי שאליו נקלע. המיתון נבע הן מן ההתרחשויות הביטחוניות – האנתיפאדה שפגעה בפעילות הכלכלית ובהכנסות המדינה, והן מן המיתון הכלכלי העולמי. המיתון העולמי התבטא בין השאר במשבר החרף שפקד באותן שנים את תעשיית הטכנולוגיה העילית, משבר שהיו לו השלכות גם על ישראל.

ואולם המשבר הכלכלי שחווה המשק הישראלי באותה עת לא היה המניע היחיד לצעדים ולתוכניות אלו. מניעים נוספים היו רצונם של קובעי המדיניות הכלכלית לחולל שינויים נרחבים בסדר החברתי והכלכלי בישראל, שינויים העולים בקנה אחד עם האידיאולוגיה הניאו-ליברלית. אחת מאבני היסוד של הגישה הניאו-ליברלית היא צמצום מעורבותה של המדינה בחיי הכלכלה. על פי גישה זו, מעורבות המדינה משמעותה פגיעה בחירויות הפרט, בעיקר בחירותו הכלכלית ובזכותו לקניין. נוסף על כך, מעורבות המדינה בחיי הכלכלה נתפסת כמדיניות שאינה תורמת לרווחת הפרט והכלל ומשרתת בעיקר פוליטיקאים ובעלי עניין המייצגים קבוצות אינטרסים צרות, בראש ובראשונה הקבוצות השולטות בבירוקרטיה הממשלתית. לפי גישה זו, בעלות המדינה על עסקים כלכליים יעילה פחות מבעלותם של גורמים פרטיים, שכן התמריץ שיש לגורמים אלו להגדיל את רווחיהם האישיים גורם להם לנהל את העסקים ביתר יעילות, לטובת המשק והצרכנים.

בתוך שנתיים, מספטמבר 2001 ועד ספטמבר 2003, ביצעה הממשלה שש תוכניות כלכליות שבמסגרתן נעשו קיצוצים נרחבים בתקציב המדינה.⁵ באותן שנים, וגם בשנים שלאחר מכן, נמשכו הניסיונות המאומצים של הממשלה להפריט חברות ממשלתיות. הפרטת כמה חברות – כגון צים, בזק ובז"ן – הושלמה, ואילו תהליך ההפרטה של חברות ציבוריות אחרות – כגון מקורות, חברת החשמל, רשות הדואר והתעשייה הצבאית – טרם הסתיים. הפרטת הנמלים היתה אפוא אחד מיעדיה המרכזיים של הממשלה.⁶ את שלושת האירועים הנבחנים במחקר זה יש לראות בהקשר אידיאולוגי, פוליטי, חברתי וכלכלי רחב זה.

---

⁵ עם תוכניות אלו נמנות "חומת מגן כלכלית" (יוני 2002) והתוכניות להבראת כלכלת ישראל (יוני 2003 וספטמבר 2003). לפירוט מלא של שש התוכניות ראו סבירסקי וקונור-אטיאס 2003.

⁶ לתיאור מדיניות ההפרטה ולדיון בהשלכותיה ראו פלג 2005; חסון 2006.